

**АНАЛОГОВЕ МАПУВАННЯ У ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ
(на матеріалі американської поезії)**

В статті йдеться про види аналогового мапування у словесних поетичних образах як когнітивних механізмах їх формування у віршованому тексті.

У сучасній когнітивній науці поняття «мапування» є центральним у поясненні будь-якої структури представлення знань. Ним визначають загальний процес осмислення людиною одних об'єктів чи явищ крізь призму інших [див., напр.: 1: 8; 2: 306-355; 3: 546-566; 4:242; 5: 210; 6: 113-127; 7: 71]. Попри численні праці, які присвячені цій проблемі, її теоретичне підґрунтя має ряд лакун та протиріч, що зумовлює необхідність внесення ясності та чіткості до визначення деяких термінів та понять.

Перш за все, це стосується розмежування понять «когнітивний процес» (cognitive process), «когнітивна операція» (cognitive operation), «когнітивні механізми та процедури» (cognitive mechanisms and procedures). Досить часто автори використовують ці терміни в межах однієї й тієї ж самої праці однозначно, не розрізняючи поняття процесу та операції (див., напр., «analogical reasoning as a central mechanism in cognitive development» – «аналогове осмислення як центральний механізм когнітивного розвитку» [8: 228], «cognitive process of reasoning by analogy» – «когнітивний механізм аналогового осмислення» [op. cit.: 299], «the process of analogical reasoning» – «процес аналогового осмислення» [op. cit.: 303]; або порівняйте у М.Тернера та Ж. Фоконьє: «general cognitive process of mapping» – «загальний когнітивний процес мапування» [9 :183], «blending is a general cognitive operation» – «блендінг як загальна когнітивна операція» [op. cit.: 186], «blending as cognitive process» – «блендінг як когнітивний процес» [op. cit.: 192]).

На нашу думку, здається доцільним розглядати **аналогове осмислення** довколишнього світу як загальний, центральний когнітивний **процес** розумової діяльності людини. Когнітивний процес аналогового осмислення – це явище, рух мислення людини, що відбувається внаслідок використання нею сукупності поступових дій, спрямованих на досягнення певного результату.

Інакше кажучи, аналоговє осмислення розглядається в даній роботі як когнітивний процес встановлення відповідностей між двома порівнюваними сутностями та перенесення подібностей або різниць у ознаках, якостях, відношеннях, станах та ситуаціях, властивих для царини джерела словесного поетичного образу на менш відому царину, царину мети цього образу.

На відміну від механізму концептуальної метафори, аналоговє осмислення є більш загальним процесом, котрий може бути застосованим як при осмисленні метафори, так і метонімії, оксюморона, а також різних сутностей всередині однієї категорії, однієї царини знань. Це – основний, фундаментальний когнітивний процес, що супроводжує пошук та опрацювання людиною будь-якої інформації.

У свою чергу **аналогове мапування** пропонуємо трактувати як **когнітивну операцію**, тобто як ряд підпорядкованих єдиному стратегічному планові дій, об'єднаних спільною метою та спрямованих на один і той самий предмет. У контексті даної роботи аналоговє мапування розуміємо як загальну когнітивну операцію, що містить у собі ряд когнітивних процедур пошуку та опрацювання онтологічних відповідностей у структурі знань царини джерела поетичного образу та їхнє мапування на структуру знань царини мети.

Концептуальний аналіз словесних поетичних образів вказує на те, що мапування знань з царини джерела на царину мети передбачає перенесення не стільки ознак (attributive mapping – атрибутивне мапування), скільки відношень (relational mapping – релятивне мапування) та ситуацій (situational mapping – ситуативне мапування). Так, у словесному поетичному образі «train of ages» – «big vikie» можна простежити атрибутивне мапування. Це означає, що ознака руху, властива слову train, мапється на концепт життя, представлений в образі словом ages (віки). Подібний механізм формування словесного образу спостерігаємо і в образах: «my life, station after station, to be tried» (Duncan, CAP, 65), «моє життя – це долання станції за станцією» – ЖИТТЯ – ПРОХОДЖЕННЯ ЕТАПІВ, тобто СТАНЦІЯ – ЗУПИНКА; ЗУПИНКА – ЕТАП; СТАНЦІЯ – ЕТАП ЖИТТЯ, або «What hope can bloom on life's last stage» (Freneau, EAP, 253) «Яка надія може спалахнути на останній життєвій стадії», – ЖИТТЯ – РІЗНІ ЕТАПИ. В образі: «Every man must eat his peck of dirt before he dies» (Sandburg, 132) «Кожна людина має з'їсти купу лайна перед тим як вмерти»: ЖИТТЯ – ДОЛАННЯ ПЕРЕШКОД, – царина джерела, осмислюється не лише в термінах ознак, але й в термінах відношень: ідіома to eat one's peck of dirt, окрім ознаки «перешкода» містить негативну конотацію, що викликається відношенням до описуваної події у житті – «з'їсти купу лайна». Крім того, на наш погляд, у цьому образі здійснюється мапування не лише відношення, але й ситуації в цілому. Слот «перешкода» осмислюється як у термінах ознак «таке, що можна/не можна подолати», так і в термінах певної життєвої ситуації, яку переживає людина на своєму життєвому шляху.

Субкатегоріальний рівень представлення знань в області описуваних сутностей містить їхні синтагматичні та парадигматичні характеристики, що виявляються у процесі їх функціонування в поетичному тексті.

Мапування названих характеристик здійснюють шляхом визначення конструктивних здатностей лінгвістичних одиниць, що репрезентують порівнювані сутності у поетичному образі. Такий вид мапування в цій праці зветься **конструктивним**. Таким чином, аналоговє мапування розглядаємо як основну лінгвокогнітивну операцію формування словесних поетичних образів у тексті, котре обіймає **атрибутивне, релятивне, ситуативне та**

конструктивне мапування. В основу мапування покладено концептуальну метафору та метонімію, тобто метафоричне осмислення одного поняття у термінах іншого в межах різних концептуальних царин знання або ж відшукування частини чи цілого в межах однієї й тієї самої концептуальної сфери [про це див., напр., 1: 16, 24; 10: 280-283, 381; 11: 8, 54-56, 63-65, 106, 145-146; 12: 16].

Мапування, засноване на метафоричному процесі, будемо називати аналоговим (атрибутивним, релятивним чи ситуативним), а мапування, в основі котрого є метонімія, назвемо асоціативним.

На нашу думку, концептуальна метафора та метонімія є концептуальною базою для формування всіх тропів без винятку.

Розглянемо окремо кожен вид аналогового мапування.

Атрибутивне (ознакове) аналогове мапування – це когнітивна операція мапування ознак, якостей, характеристик, властивостей, які притаманні сутності поетичного образу царини джерела на сутності царини мети. Такий вид мапування є найбільш простим, але в той же час найбільш уживаним та стійким механізмом або когнітивною процедурою формування словесного поетичного образу. Наприклад: 1. «*thundering noise*» (Bradstreet, EAP, 11); 2. «*stormy rain*» (Bradstreet, EAP, 11); 3. «*chilling fear*» (Freneau, EAP, 287); 4. «*in the throat of valey*» (Jeffers, 12AP, 148); 5. «*ocean of silence*» (de la Mare, OB, 778); 6. «*the fingers of the sea*» «*leaves like tongues*» (Logan, CAP, 108); 7. «*Girls fresh as country wild flowers*» (Sandburg, 65); 8. «*the acacia-like lady / shivering at the touch of a hand*» (Moore, NA, 77); 9. «*my desire chilled me like a wind*» (Bowers, CAP, 125); 10. «*The shoots green as paint and leaves like tongue*» (Logan, CAP, 108); 11. «*My soul deep like the rivers*» (Hughes, NA, 649); 12. «*rivers ancient as the world*» (Hughes, NA, 649); 13. «*Love deeper than the sea*» (cummings, OB, 935); 14. «*wings are white as snow*» (Hughes, NA, 649).

Як бачимо з наведених прикладів, словесні поетичні образи мають певну синтаксичну побудову: 1, 2 і 3 приклади являють собою атрибутивні конструкції, а 4 - 6 – генетивні. Решта образів побудована за допомогою порівняльних конструкцій.

Релятивне аналогове мапування – це мапування відношень, найчастіше за все, причинно-наслідкового характеру, у результаті чого в царинах джерела і мети простежуються схожі емоції, почуття, стани.

Розглянемо словесний поетичний образ «*The sky is a gun aimed at me*» (Hall, CAP, 219). У сутності царини джерела «gun - рушниця» немає жодної спільної ознаки або якості, яка хоч якоюсь мірою відповідала б ознакам сутності царини мети «sky - небо», проте зміст цього образу є зрозумілим для сприйняття. Це досягається мапуванням відчуття, що викликає у людини націлена на неї рушниця, на аналогічне відчуття безкінечності простору неба, яке часом викликає несвідоме почуття страху.

Механізм формування поетичного образу : «*the green tongue of spring stirs me like a child*» (Woods, CAP, 181) також є релятивне мапування, оскільки почуття зворушення, яке викликає дитина схоже з почуттям, що викликає вигляд свіжої зелені навесні.

Найбільш частотним видом *релятивного мапування* є мапування станів емоційного відчуття, бо як зауважив Т. Еліот, «поезія в цілому є описанням емоцій» [13: 168]. В образі : «*My anguished spirit like a bird / Beating against my lips I heard*» (Millay, MV, 168) – емоційний стан людини передається за допомогою архетипного символу душі, що репрезентується у цьому образі у слові bird (птаха) та епітеті anguished (засмучений), який одночасно відноситься як до слова soul (душа), так і до слова bird (птаха).

Ситуативним мапуванням ми називаємо мапування ситуацій, подій чи дій, які відбуваються у царині джерела, на аналогічні сутності царини мети словесного поетичного образу.

У словесних поетичних образах: «*Mist came up like a man's hand, / Fog lifted like a woman's shawl*» (Sandburg, 733); «*Mother mooned in a window / As if she had stayed on a train*» (R.Lowell, CAP, 57) простежується *ситуативне мапування*, тобто мапування дій з царини джерела на аналогічний характер дій у царині мети.

Мапування аналогічних ситуацій ілюструє словесний поетичний образ К.Сендберга «*An old man in love is a flower in winter*» (CP, 502) – «Закохана літня людина є квіткою взимку».

Конструктивне мапування розглядається нами як лінгвокогнітивна операція упорядкування парадигматичних та синтагматичних відносин між сутностями різних царин поетичного образу. Ця операція обіймає всі рівні лінгвістичного простору образу: фонетичний, морфологічний, лексико-семантичний, синтаксичний та текстовий. Думка про можливість використання поняття мапування в граматиці неодноразово висловлювалась в когнітивній лінгвістиці [див., наприклад, 14: 445 - 447 ;15: 231;16: 43; 17: 155-168; 18: 2, 3].

На фонетичному рівні конструктивне мапування має прояв в алітерації, асонансі та ономотопії:

«*The woods are lovely, dark and deep*» (Frost, OB, 569); «*red rain memories*» (Sandburg, 234); «*purple and pearl*», «*violet eye*» (Poe, AP, 56);

Морфологічне конструктивне мапування або мапування на морфологічному рівні можна простежити у різному роді відхиленя від норми, що виправдовується здатністю лінгвістичних одиниць до функціональної переорієнтації [19: 252]. Функціональна переорієнтація є підґрунтям конверсії та функціональної транспозиції [19: 254]. Таке явище має прояв у субстантивізації: «*The evilly compounded, vital I*» (Stevens, AP, 283); «*All is new and near/ In the unchanging Here*» (Muir, VAP, 341); «*they are not the Me myself*» (Whitman, AP, 132) – займенники субстантивізуються за допомогою артикля, який є показником іменника. У словесному поетичному образі: «*But if a look should april me*» (cummings, OB, 938) спостерігаємо явище конверсії, іменник «april» – «квітень» вживається у функції дієслова.

На лексико-семантичному та морфологічному рівнях конструктивне аналогове мапування як лінгвокогнітивна операція має прояв у стилістичному прийомі паронімічної атракції. Наприклад, у поетичному образі?:

«Where are the snows of yesteryear?» (Sandburg, 572) – неологізм *yesteryear* є результатом операції конструктивного аналогового мапування слів *yesterday* and *year* та імпліцитної асоціації зі словом *hysteria* (істерія).

Синтаксичне конструктивне мапування полягає в упорядкуванні синтаксичних відносин між синтаксичними конструкціями царини джерела та царини мети. Ця операція має прояв у різних видах синтаксичних конструкцій, в яких можна простежити дію різноманітних когнітивних процедур: *розширення, редуції, нароцування та композиції*. Кожна з названих процедур функціонує особливим чином на різних рівнях поетичного тексту. Так, на синтаксичному рівні когнітивна процедура розширення використовується як стилістичні прийоми повтору, синтаксичної тавтології, полісиндетону, емпатичних конструкцій та текстових внесень. Наприклад, вживання паралельних конструкцій у вірші К.Сендберга «Flux» (CP, 34) створює атмосферу гармонії в природі:

*Sand of the sea runs red
Where the sunset reaches and quivers.
Sand of the sea runs yellow
Where the moon slants and wavers.*

Когнітивна процедура редуції лежить в основі синтаксичних прийомів еліпсиса, умовчання, асиндетону, спрощення синтаксичних зв'язків. Всі ці явища є характерними для поетичного мовлення, а специфіка їх вживання автором найбільшою мірою відображає його творчу особистість та когнітивний стиль.

Аналіз словесних поетичних образів у поезії постмодерна показав, що спостерігається спрощення синтаксичних зв'язків між словами в реченнях, яке досягається шляхом пропущення сполучників, сполучних слів та порушення пунктуації, редуції знаків сполучення, вживання співположення (*juxtaposition*) замість підрядності (*subordination*) та сурядності (*coordination*). Такий вид синтаксичної організації тексту визначається в сучасній лінгвістиці як «фреймовий синтаксис» [20: 158; 21: 57] Фреймовий синтаксис – це намірене, свідоме приховування синтаксичних відносин у конструкції співположення, редуція маркерів сполучальних зв'язків між словами та реченнями. Як наслідок маємо амбівалентні синтаксичні конструкції, що, на думку Дж. Хопера, забезпечує читачеві свободу тлумачення їх змісту [20: 168]. На відміну від такого погляду, ми вважаємо, що поетичні тексти з фреймовими конструкціями підкоряються прототиповому прочитанню, за умови їх аналізу в межах лінгвокогнітивного підходу за допомогою лінгвокогнітивної операції конструктивного мапування на синтаксичному рівні. Розглянемо когнітивні процедури цієї операції на прикладі тлумачення змісту поетичного тексту постмодерного напрямку «Обрамлена» Р. МакКоу:

Framed

*In an Art Gallery
it is after closing time
everybody has left
except a girl
who is undressing
in front of a large painting
entitled «Nude»*

*(The girl undressing
is the girl in the painting)*

*naked now she faces
the girl who gazes
out at the girl
who naked faces
the girl who
naked gazes out*

*of the picture
steps the nude
who smiles, dresses and walks away
leaving the naked girl
gazing into the empty space
Framed by this poem.*

Обрамлена

*В картинній галереї
після закриття
всі пішли геть
крім дівчини
що роздягається
навпроти великої картини 5
під назвою «Ню»*

*(Дівчина що роздягається
є дівчиною на картині)*

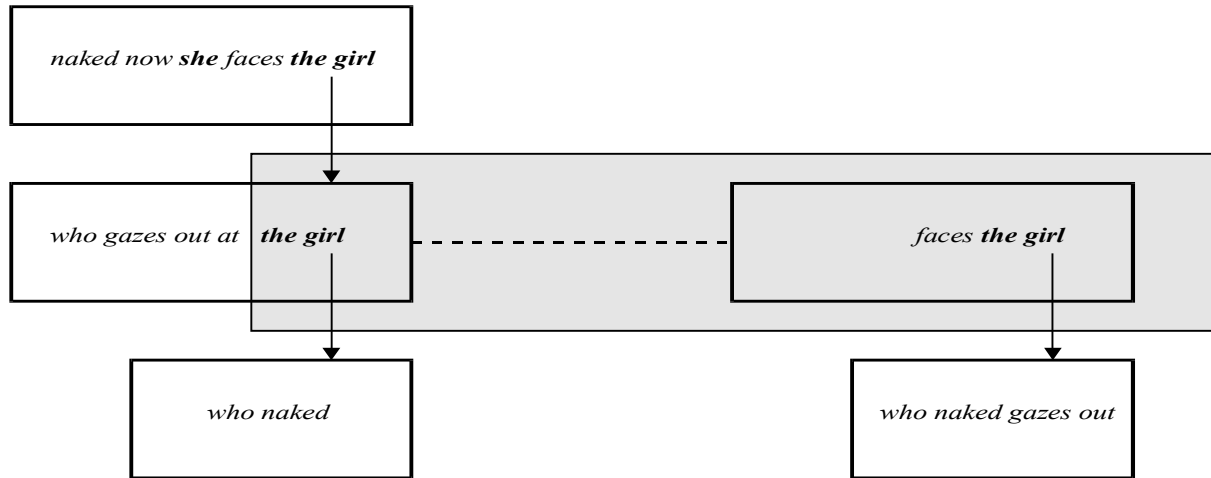
*роздягнена зараз вона дивиться 10
на дівчину що втупилася
на дівчину
що роздягнена дивиться
на дівчину що
роздягнена втупилася 15*

*з картини
робить крок до ню
яка посміхається, одягається та йде
залишаючи роздягнену дівчину
дивитися у порожній простір 20
Обрамлений цим віршем*

Текстовий світ вірша побудовано на взаємодії реального та уявного художнього світу, актуалізованого в тексті за допомогою образів дівчини на картині та дівчини, що прийшла до галереї. Зв'язок між двома світами встановлюється у першій строфі завдяки текстовому оператору місця «у картинній галереї» «In the Art Gallery», котрий вводить простір реального світу. В міру розгортання подій у текстовому світі відбувається ідентифікація реальної дівчини та дівчини на полотні. Друга строфа, яка в дужках і таким чином приваблює увагу читача, слугує орієнтиром у текстовій інтерпретації, оскільки в ній здійснюється ідентифікація реальної дівчини як моделі, котра дала життя дівчині на картині.

Третя строфа являє собою складнопідрядне речення з трьома співпідрядними означальними реченнями (*who gazes out at the girl / who naked faces the girl / who naked gazes out*). Глибинну структуру цього речення можна подати у вигляді матриці, котра вказує на синтаксичні зв'язки та характер мапування синтаксичних відношень:

Матриця концептуального простору словесного поетичного образу

Фрейм у синтаксичній матриці допомагає визначити реального агенса в обох світах. Виявляється, що дівчина в галереї і дівчина на картині – одна і та сама особа, що власно вже було підказано у другій строфі. Зміст концептуального образу FRAME IS CONSTRAINT «фреймованість, обмеженість вчинків, обов'язковість дотримання умовностей, норм поведінки», котрий якоюсь мірою вербалізовано у заголовку, розкривається за допомогою конструктивного мапування, що полягає у використанні фреймового синтаксису.

Амбівалентність образу досягається шляхом використання здатності лінгвістичних одиниць до функціональної переорієнтації. Так, прийменник «out» як частина прийменникового сполучення «out at» у реченні «*who naked gazes out*» виступає в функції адвербіальної частки, а у четвертій строфі у словосполученні «*out of the picture*» виступає у ролі післялогу. Enjambment в 15 та 16 рядках «*naked gazes out / of the picture*» посилює ефект здивованості, коли дівчина з іншого світу, з картини, залишає її. Тут спостерігається порушення принципу онтологічних співвідношень, що є типовим для постмодерної поезії.

Порівняння дії операцій аналогового мапування в царинах словесних поетичних образів на різних лінгвістичних рівнях поетичних текстів різних літературних напрямлень показує генезу словесного поетичного образу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. – Chicago: The Univ. Of Chicago Press, 1980.
2. Gick M. L., Holyoak K. J. Analogical problem Solving // *Cognitive Psychology*, 1980 – Vol. 12. – P. 306-355.
3. Collins A., Burstein M. Framework for a Theory of Comparison and Mapping // S.Vosniadou, A. Ortony (eds.) *Similarity and Analogical Reasoning*. – New York: Cambridge Univ. Press, 1989. – P. 546 - 566.
4. Holyoak K. J., Thagard P. R. A Computational Model of Analogical Problem Solving // S.Vosniadou, A. Ortony (eds.) *Similarity and Analogical Reasoning*. – New York: Cambridge Univ. Press, 1989. – P. 242 - 266.
5. Lakoff G. *The Contemporary Theory of Metaphor* // *Metaphor and Thought* ed. by A.Ortony. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1993. – P. 202-251.
6. Fauconnier G. *Mappings in Thought and Language*. – Cambridge (Mass.): Cambridge University Press, 1994.
7. Freeman M. *Poetry and the Scope of Metaphor: Toward a Cognitive Theory of Literature/ State of the Art and Applications to English Studies*, ESSE 4, Debrecen, Hungary, 1997. – P. 38-52.
8. Vosniadou S. *Analogical Reasoning in Cognitive Development* // *Metaphor and Symbolic Activity*, 1995.– Vol. 10. – № 4. – P. 297-308.
9. Turner M., Fauconnier J. *Blending as a Central Process of Grammar*// Goldberg A.E. (ed). *Conceptual Structure, Discourse and Language*. – Stanford: Stanford Univ. Press, 1996 – P. 113 - 131.
10. Lakoff G. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. – Chicago, L.: The Univ. Of Chicago Press, 1987.
11. Lakoff G., Turner M. *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. – Chicago: The Univ. Of Chicago Press, 1989.
12. Grady J. *Foundation of Meaning: Primary Metaphors and Primary Scenes*: Ph.D. dissertation. – Berkley: Univ. Of California, 1997.
13. Елиот Т.С. *Назначение поэзии*. – М.: ЗАО «Совершенство», 1997.
14. Langacker R. W. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1. Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press, 1987.
15. Langacker R. *The Contextual Basis of Cognitive Semantics* // Nuyts J., Pederson E. (eds.) *Language and Conceptualization*. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1997. – P. 229 -253.

16. Langacker R. Conceptualization, Symbolization in Grammar // Tomasello M. (ed.) The New Psychology of Language. Cognitive and Functional Approaches to Language Structure. – Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 1998. – P. 41 - 67.
17. Hofstadter D. Fluid Concepts and Creative Analogies. – L.: Penguin Books, 1995.
18. Itkonen E. Analogy Inside Linguistics and Outside // 6th International Cognitive Linguistics Conference. 10-16 July, Stockholm, Sweden. Abstracts, 1999. – P. 2-3.
19. Левицкий А.Э. Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка. – Житомир: «АСА», 1998.
20. Hopper P.J. Emergent Grammar // Tomasello M. (ed.) The New Psychology of Language. Cognitive and Functional Approaches to Language Structure. – Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 1998. – P. 155 - 177.
21. Itkonen E., Naukioja J. A Rehabilitation of Analogy in Syntax (and elsewhere) // A. Kertesz (ed.) Metalinguistik im Wandel. – Frankfurt a/M: Peter Lang, 1997.

Матеріал надійшов до редакції 20.10. 2000 р.

Белехова Л.И. Аналоговое картирование в поэтическом тексте (на материале американской поэзии).

В статье рассматриваются виды аналогового картирования как лингвокогнитивные механизмы формирования словесных поэтических образов в стихотворных текстах. Автор определяет аналоговое картирование как когнитивную операцию перенесения признаков, отношений ситуаций или событий из области источника словесного поэтического образа в область его цели. Соответственно выделяются атрибутивное (признаковое), релятивное, ситуативное и конструктивное аналоговые картирования.

Belikhova L.I. Analogical Mapping in a Poetic Text (on the Material of American Poetry).

The paper focuses on linguistic and cognitive mechanisms of a poetic verbal image formation. The author argues that analogical mapping embrace s a set of attributive, relational, situational and constructional cognitive operations within different domains of the verbal image space. Constructional mapping as an operation is of cognitive and linguistic nature. It is traced on all linguistic levels: phonetic, morphological, lexical and syntactic.